

Tizenötödik évfolyam.

1901.

10. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
1901.

T a r t a l o m.

Dr. Molnár Antal (képpel). — Sz. K.-tól.

Az örmény történeti irodalom. I. — M. A.-tól.

Charitas (költemény). — (y.)

Örmény irodalom az ötödik században. IV. — Dr. Patrubány Lukáctól.

Az újabbkori örmény nyelvhasznítás történeti fejlődése I.
— Kiszely Károlytól.

A magyarhoni örmények ethnographiája. — Második közlemény.
Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Ki hogy tudja.

Imádsággal üzött babona.

A papirosról.

Chinai szokások.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Háromszékvármegye nemes családjai.

Bán Aladár költeményei.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Az örményországi árvaintézetek és az ipar.

Czukorgyártás.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Örmény kath. érsek.

A mechitháristák kétszázéves ünnepe.

Rövid hírek.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona,
egyedül fűzet ára 80 fillér.

Irodalmi jelentés.

Tisztelettel tudomására hozom lapunk mélyen tisztelt olvasóinak, hogy illusztrált nagy munkám: „Szamosújvár szabad kir. város monográfiája“ három nagy kötetben megjelent. Ára a három kötetnek 7 frt 50 kr. (= 15 korona). Kapható a szerzőnél vagy Todorán Endre könyvkereskedésében Szamosújvárt. A megrendelők a munkát bérmentve kapják.

Szongott Kristóf.

Dr. Molnár Antal.

Dr. Molnár Antal.

A szamosújvári kerület országgyűlési volt képviselőjének, s tizenöt éven keresztül volt állandó, rendes dolgozótársunknak, Dr. Molnár Antal-nak, — kit a magyar országgyűlés képviselőháza a jegyzői tollal tisztelt meg, — ezen füzetünk élén látható, sikerült arczképét, a mostani alkalommal nem mulaszthatjuk el, — mint városunk és vidékének egyik legnagyobb jóltevőjének — képét bemutatni; mellőzve életrajzának más alkalommal már közelebbről méltatott részleteit, valamint irodalmi és közéleti munkálkodásának tárgyyszerű ismertetését is, — megelégedvén azzal, hogy ez alkalomból is reámutassunk ama törhetlen ragaszkodásra és közszeretetre, a melylyel választókerületének egész lakossága, ezen tekintélyes és országos névvel bíró férfiú irányában viseltetik, — s öt újabb egyhangú elismerésének jutalmára méltatja!

Sz. K.

Az örmény történeti irodalom.

I.

A theologia után a történetírás foglalja el a legfontosabb helyet Örményország irodalmában. Fennmaradt emlékei méltóknak is bizonyultak arra a gondos és széleskörű tudományos buvárlatra, a melynek segítségével világot lehetett vetni a Kelet és Nyugat közti viszonylatok számos mozzanatára: időszámításunk első századaira.

Felvevén a keresztény hitet Konstantin császár és Tiridátés idejében, nagy gondot fordított az örmény nemzet az ősrégi események emlékezetének megőrzésére, oly chronologiai rendnek a követése mellett, a mely összhangban

állott a bibliáéval. A vallási érdeken kívül szorosan hozzáfűződtek ehhez a nemzet politikai érdekei is. Az volt tudniillik a feladat, hogy híven megőrizzék a nemzeti dynastia s ama fejedelemségek történetét, melyek Örményország földjén fenállottak a királyság súlyos válságai s ama rettentő viszontagságok közepette is, melyeknek a gyakori idegen betörések voltak a fő forrásai.

A csapások súlya alatt, melyek megfosztották az országot függetlenségétől és biztonságától, bámulatosszívósággal és kitartással gyűjtötték össze egyes tartományokban a mult eseményeinek leírását s őrizték meg azoknak hű emlékezetét. Tanítók és papok a nagy szerzetházakban hazafias kötelességüknek tekintették, hogy rövid formában feljegyezzék a nagy történeti tényekhez fűződő specialis események sorozatát. A történet ily módon való művelése mintegy kiegészítő részévé lett a kolostori életnek. Számos szerzetes rendű író, leirván a maga korabeli dolgokat, azoknak mintegy bevezetésekül nem mulasztja el rövidebb formában előrebocsátani a régebbi krónikáknak a lényegét is. Így történt. Az új krónikákat, melyek szerzői leírják a középkor egyik-másik századának az eseményeit, a régebbi századok viselt dolgainak a lényegével nyitják meg: mindenek előtt a bibliai történet vázlatával, aztán a római és görög uralkodók sorrendjével, melyhez hozzácsatolják ama nagy és kis fejedelmek jegyzékét, a kik Örményország fölött uralkodtak. A legjelesebb történetírók mintegy tiszteletüket és hódolatukat rótták ekként le a hajdankor iránt, a mi egyúttal biztosítékát látszott nyujtani annak is, hogy a saját korukbeli események évkönyveinek a szerkesztésénél is ragaszkodtak az igazsághoz.

Jellemzi az örmény krónikásokat az a nagy gondosság, melyet az események időpontjának a megjelölésére fordítanak. Eleintén igen gyakran felemlitik a Seleucidák korának az éveit; ezt a számítást azonban mellőzik később s a keresztény időszámítással cserélik fel, melyet igen korán elfogadott a görög és latin világ is, párhuzamosan a Róma alapításától számított évekkel. Egy nemzeti zsinat után, melyet Tovin-ban, időszámításunk 552-ik esztendejében tartottak az örmény egyház fejei, független időszámítást

fogadtak el, a mely változatlanúl használatban maradt a későbbeni időkben.

Több európai tudós napjainkban felismervén az örmény történeti irodalom jelentőségét, kísérletet tett a régi örmény krónikák ismeretének népszerűsítésére. Egy jeles francia orientalista, Brosset nyitotta meg a sort, a szentpétervári tudományos Akadémiához intézett jelentésével.¹⁾ Ugyanakkor felhívta ennek a tudós testületnek a figyelmét azokra az eredeti okmányokra, melyek legnagyobb része orosz földön, nevezetesen az örmény patriarcha ecsmiadzin-i székhelyén maradt fenn.²⁾

„Ama harmincz és néhány történetíró közül úgy mond, a kik az örmény hagyományok lánczolatát alkotják, csak egy harmadrészt bocsátottak közre Konstantinápolyban, Amsterdamban, Velenczében és Indiában; kettőt-hármat továbbá egyes armenisták idegen nyelvekre ültettek át; a legtöbb össze van foglalva Cshámcsián Mihály atyának szép munkájában; egy néhány azonban soha sem fog napvilágot látni, mert ezek az iratok elvesztek, vagy pedig oly emberek kezei közt vannak, a kik nem méltányolják az értéküket. Ez az érték pedig jelentékeny, mert szerzőik kortársai levén annak, a mit elbeszélnek s csak futólag irván le az eseményeket, melyeknek nem voltak tanúi ezek az örmény írók, csaknem valamennyien papok vagy szerzetesek, a legnagyobb bizalmat keltik pontosságukkal és stylusuknak a szárazságával is, a mi kétségtelen bizonyosága annak, hogy nem törekedtek a szépitgetésre. Két eszme uralkodik irataikban: a törekvés azoknak az eseményeknek a megvilágítására, a melyek hazájukat illetik s a melyeket az utókor számára megőrizni óhajtanak; s annak a szüksége, hogy az eseményeket erkölcsi és vallásos szempontból tüntessék fel.“

Ráhelyezkedvén az orosz kormány álláspontjára, a melyhez fordult, kikutatta Brosset a régi georgiai

¹⁾ *Projet d' une collection d' historiens arméniens inédits. Bulletin scient. 1841.*

²⁾ *Catalogue de la Bibliothèque du couvent d' Echmiadzin, 1840.*

királyság történetének még kiadatlan forrásait, melyet Oroszország egyik déli tartományává tett s kimutatta, hogy ebből a szempontból mily hasznát veheti az örmény krónikásoknak.

„Nem is említve, úgymond, az egyetemes történeti munkákat, a minő az áni-i Sámuelé, a Vártáné és az Ásori Mihályé, melyek a világ minden nemzetéről, Perzsiáról, a görög birodalomról, a Seldsukokról, a mongolokról, Timurlenk tatárjairól szólnak, vannak olyan korszakok is, p. a mongoloké, Zimisces császár uralkodásáé, a keresztis háborúké vagy a latinok Ázsiában való megletelepedésének korszaka, a melyekre nézve sokkal gazdagabbak részletekben, mint az illető nemzeti írók. A mi pedig Georgiát illeti, remélni sem lehet, hogy pontos és teljes történetét meg lehetne írni másként, mint az ő segítségével. A Bagratida-dynastiára, annak eredetére s Örményországban és a szomszédos országokban való hódításaira vonatkozólag hitelesebbek, pontosabbak s kétségkívül bővebbek is, mint a georgiai krónikások.“

* * *

A velencei mechitháristák közvetlen összeköttetésbe óhajtottak lépni az európai tudományossággal oly módon, hogy kiadták olasz fordításban az örmény történetírók egész sorozatát. 1840-ben hirül adták a nagy vállalatot, mint az elismerés és hála jelét azért a nagylelkű vendégszeretetért, melyben őket Európa részesítette és hogy leróják tartozásukat különösen Olaszország iránt, a mely oltalmat és menhelyet adott nekik, ez országnak valóban classicus tisztaságú nyelvét választották.¹⁾ Gyűjteményöknek huszonegy nyolczadrétű kötetben az örmény irodalom tizennégy századának legnevezetesebb történelmi termékeit kellett volna magában foglalnia, tényleg azonban nem terjedt tovább az örmény történet legrégebb korának történetírójánál, Chorenei Mózesnél és Agathangelosnál.

¹⁾ Collana degli storici Armeni tradotti in Italiano ed illustrati con note, dai Monaci Armeni Mechitaristi.

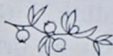
A velencei örmény congregatio tudós atyái nagy szolgálatot tettek a tudományosságuk azáltal is, hogy előkészítették ritka kéziratok átvizsgálásával több történetíró kritikai kiadásait. A maguk nevét azonban vajmi ritkán jegyezték rá ezeknek a méltán nagyra becsült köteteknek a czimlapjára. Jobbára oly középkori írókat szemeltek ki, a kiknek iratait mint forrásmunkákat gyakran idézik, mint p. Lastiverdi Aristagest, Kándság-i Girágoszt s Párczérpérti nagy Vártánt.

Ugyanez időtájt, a mult század első felében két kiváló, örmény férfiú nagy tevékenységgel és tudománynyal gondoskodott arról, hogy a honfitársai között elterjeszsze azoknak a történetíróknak az ismeretét, a kik a legujabb időkig folytatták a classikusokat. Ez a két férfiú Sáh-názárián Gárábéd atya és Emin János volt.

Az első, Ecsmiádzinban befejezett tanulmányai után Párisba költözött avval az elhatározással, hogy az ott őrzött régi kéziratokat fel fogja használni nemzete több történetírója műveinek a kiadására. S ellátván magát nagy készletével az örmény betűknek, tényleg közre is bocsátott igen szép typographiai kiállításban hét kötetben.¹⁾ Emin orosz fordítások utján népszerűsítette nemzetének leghíresebb történetíróit, Chorenei Mózeszt, Nagy Vártánt s kiadta több más történetírónak a műveit is, Catholicos Jánosét, Girágosztét, Ájrivánk Mechithárét, stb. Ez a gyűjtemény kiállításának szépségére nézve a keleti typographia egyetlen egy termékének sem áll mögötte.²⁾

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

M. Á.

¹⁾ Francia nyelven ő maga is irt egy történeti művet „Esquisse de l'histoire d'Arménie“ czim alatt. (Páris, 1856). — Átültette továbbá Ghévond örmény művét is az örményországi arab hódításokról (Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes et Arménie, (Paris, 1856).

²⁾ F. Nève, l'Arménie chretienne et sa litteratura, Louvain, 1856.

Charitas.

N e szerelemről szólj te, énekem!

— Hadd játszadozzék ifju sziveken —

Jer, Szeretet, te drágább vagy nekem;

Jer, s holtomiglan maradj énoelem!

Szeressük Istent, — s benne, s általa

S érette mind, mit nekünk Ő adott;

A szenvedést is — kicsinyt és nagyot —

Békén tűrve, mit „kereszt“-nek hagyott.

Oly röpke szó ez: „földi küzdelem!“

— Ma itt vagyok, holnap már odalenn —

S a Boldogság?... Ha fölfogjuk, mi más,

Mint örök műved, — oh, szent Charitas!

(y.)

Örmény irodalom az ötödik században.

IV.

Chorenei Mózes, Mámbré és Phárbi Lázár.

Mózes a negyedik század végén Dáron tartomány Chorni vagy Chorónkh falujában született s azért hívják Chorenáczi-nak. Gyermekkorában (ír mángutheán adén) V é r á m s á p u h és S z t-S z á h á g törekvései folytán (csánkhov) Örményországban a tudományosság fellendült és Meszrob az örmény betűk feltalálása után, más eszes és törekvő ifjakkal unokaöcscsét is, Mózeset is, belevonta törekvéseinek támaszai közé.

A többi tanítványokhoz hasonlóan, Mózes is közvetlen felügyelete és vezetése alatt a tudományokban nagy elő-

menetelt tevén, parancsára utazott Sziunikh-ban, Edesszában, Bizáncz-ban, Athén-ben, Rómá-ban, Antiochiá-ban, Palesztiná-ban és Alexándriá-ban, hogy ezáltal mind szellemét még jobban kiművelje, mind pedig az örményre való fordításban jártasságot szerezzen. Buvárkodott a könyvtárakban és könyvekben. Ánhághtról beszélvén, már láttuk, hogy mily nagy tiszteletben részesült Mózes is társai közt Bizáncz-ban és hogy Márgiánosz császár is a hagyomány szerint bámulta tudományát.

Hosszas utazásai után visszatért Örményországba, hol szomorodott szívvvel látta az örmény királyság megszűntét, Száhág és Meszrob elhunytát, s a hanyatlásnak annyi jelét . . .

Félrevonult ő is ismeretlen helyekre, siratni tanítóit és a hazát . . . s ő, a ki fiatalságában az örménység szellemi javainak előmozdításán munkálkodott, öregségében a mindennapi kenyérnek is szükségét látta (dzjerutheán hászágin mecs orván háczhin gárod jegháv) és tarisnyáját hátára vetve, ajtóról ajtóra járt alamizsnát könyörögni, s nem volt hova fejét lehajtania abban az Örményországban, a melyet halhatatlanná volt teendő történeti munkájával.

Igy élt Mózes tíz kerek esztendeig, a mikor Örményország állapota kissé javulni kezdett. A perzsa uralom annyi vérontás után kimerült és a kathughikoszi székben ülő Kiud felismerte régi, szeretett tanulótársát, Mózes szegénységében, megvigasztalta, Eznik halála után Pákrevánt és az ársáruniak püspökévé tévé, hol iskolákat nyitva, tanította új tanítványait.

Mózes Zenon császárságának idejéig, vagyis 487-ig élt. Dáron tartományban halt meg és ott is temették el a „szurp árákeákh“ (szent apostolok) kolostor templomába.

Hosszú életének egész folyamát a vallásos buzgóság-nak és a tanulmányoknak szentelé és soha sem tévé le a tollat kezéből (jév vocsh jerpekh uzer e czékel czerken kéricshê). Sokat fordított is, a mint egy régi feljegyzés mondja „Mószesz thárkmánágán áschádánókh dzjeráczáv“

— „Mózes fordításokban öregedett meg,“ sőt ő maga is tanuskodik róla.

Eredeti munkái közt első helyet foglal el történelme (bádmákêruthiunê), mely több nyelvre le van fordítva (magyarra tudvalevőleg az „Armenia“ derék szerkesztője fordította le) és, lehet mondani, általánosan ismert munka.

Az írónak e könyvével az volt a célja, hogy megírja az örmények történetét kezdettől az író napjáig. Ez volt Pákráduni Száhag kívánsága is (ászigáh er nájév Száhágáh Pákráduneczh ischánin pháphákhê), a ki Chorenáczhit kérte e munka elkészítésére (vor ez Chorenáczhi ághácsheczh áin jergászirtheán czerkh zárnelu).

De oly régi népnek, mint az örmény, története külföldre vonatkozásban volt más népekkel is, a miért is neki természetesen azok történetével is kellett foglalkoznia. Mózes főleg öt főforrásból merített, még pedig: 1. görög, 2. asszír és perzsa kútfőkből, 3. az edesszai, médzpini és szinopei levéltárakból, 4. a cháld pogány könyvtárakból, 5. a régi Örményország ama, népies és nemzeti dalaiból és mondáiból, melyek egész koráig fenmaradtak. A mi az utóbbi forrást illeti, jól mondja Vetter tübingai katolikus teológiai tanár, hogy Chorenáczhi történeti műve kelet legrégebb mondatörténete. Vetter mutatta ki azt is, hogy a Chorenáczhinál megőrzött régi örmény népdalok az áveszta versmértékében vannak írva, a mi megfelel ama benső viszonyoknak, melyben Örményország a kereszténység felvétele előtt Perziához állott, a kiktől nyerték az örmények a párthus korszakban tudvalevőleg minden műveltségüket.

A külső történetírókon kívül használta Mózes a Szentírást, a mint állása, tudása és szentsége követelte és azért is akarta a szentírás genealogiáját a lehetőség szerint összeköttetésbe hozni a nemzeti hagyománynyal.

Forrásai közt szerepelnek még Eusebius czesareai püspök, Phirmiliános, Abydenos, Kephághion, továbbá Máribász, Berossos, Álexándriai Polihisztor (Pázmáveb), ez utóbbi 100 évvel Kr. e., Josephus a zsidók történetírója, Julius Africanus,

a sibilla könyvek. Árság uralkodására vonatkozólag, Hyppolitos, Nagy Sándorra vonatkozólag Manethon, Kyrosra vonatkozólag Polykrat, Evágr, Kamandros és Phledonios. Görög forrásai közé tartozik Ariston Phelláczi is. A parthusok uralmára nézve legfőbb forrása Chorohbut, de egypár görög forrást is említ, melynek Palephat Porphyr és Philemon. Áram forrásai közé tartóznak a már említett Berosos és Abydenoson kívül Szánkhoniáton és az utóbbi időkre Bárdáczián és mások. Befejezik a források sorát Lerubna, Ulip, végül a nemzeti hagyományok, népdalok és levéltári feljegyzések.

Ezek képezik Chorenáczi idegen, külső és nemzeti forrásait (odár, árdáchin jév ázkájin ághperkh).

*

Története három könyvre van osztva. Az első könyv „Nagy-Örményország genealogiája“ — Dzenéntápánuthiun Hájaczi mjeádzaczi a törzsfők és királyok történetétől kezdve. Első könyvét Pákráduni Izsákhhoz írott philosophiai és történeti szellemtől áthatott igen kedves levele nyitja meg, a kitől t. i. megbízását is kapta arra nézve, hogy történetét megírja.

Azután forrásairól beszélvén elmondja, hogy inkább a görög írókat követte, mintsem a chaldeusokat és asszirokat. Lelkesen magasztalja a görög tudományosságot, mely szerénte „minden bölcsesség anyja és dajkája“ — májr jév tágeág ámenájn imászdutheán.

De a külső forrásokon kívül, az egész történet megírására szükségesek lettek volna számára a régibb korzakokra vonatkozólag is a hiteles nemzeti források, a melyek hiánya érezhető és pótolhatatlan hézagot okoz. Chorenáczi a régibb források hiányáért az őshajdankor nemzeti törzsfőit és királyait okozza, kik nem voltak a történet és tudományosság kedvelői.

„Valóban, — mondja, — kis, csekély számú, csekély erejű és sokszor más hatalmas nemzeteknek alávetett nép voltunk, de köztünk is többször fordultak elő emlékezésre méltó hő-

si tettek, a melyek a történetíró számára méltó tárggyul szolgálhattak volna — iráv bēzdig, szágáváthiv, khisch zonuthiun uneczhoghjév sád ánkán uris zorávor ázkáczh hébádád zsa-ghavurt mē jeghádž jenkh, pájcz mjér mecsn ál khácsutheán ánváni kardžér sád hántibádž jen, varankh gērnájin bádmečshi mē árzsánávor niuth bádrászdel... és ebben a derék Chorenácžhinak mindenesetre igaza van. Egy hazáját igazán szerető, buvárkodó lélek őszinte fájdalma tükröződik e szavakban, ki szívesen fellebbentené a mult sötét fátyolat nemzeté ősi történetéről, ha ebben az idevágó források hiánya nem akadályozná.

Korunknak volt fentartva, hogy az ékiratok és az indogermán összehasonlító nyelvészet világánál két oly fontos kérdésre adjon feleletet, melyeknek rejtve kellett maradniok még Ágáthangelosz, Bizánczi Fáuszt, Chorenci s az őket követő örmény történetírók előtt is, s a mely mindkettő egyúttal nyomtalanul kiveszett az örmények köz-tudatából, az őshaza és az örmények eredetének kérdése.

(Folytatjuk — sárunágeli).

Budapest, 1901. szept. 4-én.

Dr. Patrubány Lukács.

Az újabbkori örmény nyelvhasznítás történeti fejlődése.

I.

Az indogermán összehasonlító nyelvészet a XIX. század tudományosságának elsőrangú terméke. Az indogermán csoportba tartóznak mind ama nyelvek, melyeknek szókincse, grammatikája egy közös eredetre, egy közös nyelvre, az indogermánra vezetnek vissza. Míg ma

már nincs nyelvész, ki az indogermán nyelvek törvényszerű hangváltozását látva, e nyelvhasználatot megtámadni merné, addig e tudomány, keletkezésének, t. i. a XIX. századnak elején sok támadásnak volt kitéve. Keletkezése a szanszkrit nyelv megismerésével van kapcsolatban.

A XVIII. század végén a szanszkrit felfedezése teljes forradalmat, mondhatjuk átalakulást idézett elő az addig érvényben levő nyelvrokonsági teoriák között s szülőoka volt az indogermán összehasonlító nyelvtudománynak. E változásnak oka az a világos, könnyen magyarázható rokonság volt, melyben a szanszkrit, a görög, latin, germán, szláv, stb. nyelvekkel állott. Az indogermán nyelvtörzs felfedezését közönségesen Schlegel Frigyes, híres költő „Sprache und Weisheit der Inder“ Heidelberg 1808. című művének tulajdonítják, de a tulajdonképeni érveket, hogy e nyelvek grammatikája és egész alakulata a legcsekélyebb részekig egyezik — Bopp Ferencz¹⁾ szorgáltatta az ő „Vergleichende Grammatik“-jában.

Az örmény nyelv világos alkatánál fogva nem lehetett kétség az iránt, hogy az indogermán nyelvek körébe tartozik, már az indogermán nyelvek törvényszerűségének feltalálásánál hangoztatta ezt Bopp és Petermann is. Sokkal előbbre nyúlnak vissza az első örmény nyelvhasználati kísérletek. Az 1711-ik évben megjelent Schröder

¹⁾ Bopp Ferencz (1791—1867) a párisi egyetemen tanulva adta ki „Über das Konjugationssystem der Sanskrit-Sprache“ című dolgozatát, melyet később kibővítve, W. Humboldt pártfogásával angol nyelven bocsátott közre; ezzel előkészítette a talajt nagy, korszakot alapító munkájához, melynek címe: Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litvanischen, Gotischen und Deutschen (Berlin 1833—52, 6 kötet 3-ik kiadás, 1868—71, 3 kötet, legtöbb európai nyelvre lefordítva). E munkával Bopp Ferencz — már mint a berlini egyetem tanára — az indogermán összehasonlító nyelvészetet mint külön tudományt megalapította. Nagy munkája második kiadásába az örményt is felvette. Többi munkája is e téren haladt, úgy nagyobb könyvei, mint kisebb értekezései, a szanszkrit s a többi indogermán nyelvek rokonságát tüntették ki. 50 éves tudományos jubileuma, egy új s az alatt szépen indult tudomány jubileuma volt.

féle „Thesaurus linguae Armeniacae“ -ben, találjuk az első jó és rossz etymológiákat. E munka után körülbelül egy századig nincs adatunk örmény nyelvhasznalásról, míg csak 1826-ban, Hágop Düzán kiadásában meg nem jelenik Baládi György nagy perzsa szótára örmény nyelven.

1833-ban fedezi fel Bopp az indogermán nyelvek törvényszerű változását s már 4 évvel később 1837-ben megjelenik Petermann¹⁾ „Grammatica linguae Armeniacae“ című munkája, mely már indogermán alapon tárgyalja az örmény nyelvet.

Petermannal már némi virágzásnak indult az örmény nyelv vizsgálata. Első rangú tudósok foglalkoztak e kérdéssel: így Windischmann²⁾, Gosche³⁾, Boetticher⁴⁾ későbbi nevén de Lagande, Fr. Müller és végül Hübschmann, kinek azután sikerült megállapítani az örmény nyelv helyét az indogermán nyelvek sorában.

Az örmény nyelvhasznalásnak sok helyütt alapját látjuk Müller Frigyes⁵⁾ munkálataiban is. A „Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften“ több füzetében értekezik az örmény nyelv hová tartozásáról s végül azt, — bár még tévesen — az indogermán nyelvek iráni csoportjába sorozza.

Főbb munkái e téren „Abhandlungen zur armenischen Grammatik“ 1861—65, és Armeniaca

¹⁾ Petermann Gyula Henrik (1801—1876) a 30-as években a keleti nyelvek rendkívüli tanára a berlini egyetemen, majd jeruzsálemi konzul. Sokat utazott a keleten, útleírásaiban több érdekes adatot találunk az örményekről. Kisebb örmény nyelvtana a híres „Porta linguarum Orientalium“ 5. kötetét alkotja.

²⁾ Windischmann Frigyes W. (1811—1861) híres theologus és ind-nyelvész, örmény tárgyú munkája „Über den arischen Ursprung der armenischen Sprache“ München 1844. Örmény vonatkozásokat találunk az „Ursachen der arischen Völker“-ben is.

³⁾ Gosche Richárd, keleti nyelvtanár a hallei egyetemen, nagyjából a keleti irodalomtörténettel foglalkozott, első munkája, melyet még berlini egyetemi hallgató korában írt — „De Ariana linguae gentisque Armeniacae indole prolegomena“ 1847.

I. 1865, II. 1870, III. 1871, IV. 1874, majd az örmény nyelv hová tartózása kérdésében „Ueber die Stellung des Armenischen im Kreise der indg. Sprachen“ (1877. a bécsi tud. akadémia értekezéseiben) czimű munkájában még az örmény nyelv iráni eredete mellett küzd.

Müller Frigyes szellemében írta oroszul Pátkánián is értekezését, melynek francia fordítása a „Journal Asiatique“-ben jelent meg az örmény nyelv keletkezéséről.

De Lagarde első munkái: „Gesammelte Abhandlungen“ 1866, majd „Beiträge zur bachtischen Lexicographie“ 1868, továbbá „Armenische Studien“ a göttingai tudós társaság kiadványaiban 1877, melyekben szintén az iráni eredet mellett szált síkra. Az örmény nyelv iráni eredete ellen Hübschmann lépett fel, ki nagy szerepre volt hivatva az örmény philologia terén, az 1815-től fenálló Kuhn-féle Zeitschriftban (1875, 23—42), mely ma is az összehasonlító nyelvészet egyik első szaklapja: „Über die Stellung des Armenischen im Kreise der indogermanischen Sprachen“ czimű új korszakot jelölő, kiváló értekezésében, melylyel a lipcsei egyetemen az indogermán összehasonlító nyelvészet magántanára lett, s így az örmény nyelv ez alapos ismerője 1900-ban töltötte be egyetemi tanárságának negyedszázados évfordulóját.

— Folytatása következik. —

KISZELY KÁROLY.

⁴⁾ Boetticher nagy tevékenységének gyümölcsei: „Verleichung der armenischen Consonanten mit denen des Sanskrit“ (1850), „Arica“ (1851) és „Zur Urgeschichte der Armenier“ (1854).

⁵⁾ Müller Frigyes 1834-ben született, Bécsben és Göttingában egyetemi hallgató, 1869-ben a bécsi egyetemen az összehasonlító nyelvtudomány rendes tanára. Munkássága nyelvészeti s néprajzi, különösen az iráni nyelvek körül tett tanulmányai igen becsek.

⁶⁾ De Lagarde előbbi nevén Bötticher szül. 1827-ben Berlinben, a keleti nyelvek szorgalmas hallgatója volt a német, angol s francia egyetemeken. Már 1869-ben a göttingai egyetemen a keleti nyelvek tanára. A sémi nyelvészet terén eszközölt kutatásai kiváló fontossággal bírnak, de örmény tanulmányai is az elsők közé emelik; de Lagarde nevéhez fűződik továbbá számos szir és héber szöveg kiadása.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Második közlemény.)

Saturnus — mondja az ókori hitrege — mindennap lenyelte azon nap született gyermekét. Az újabb idő — tanítja a tapasztalás — kapzsi hatalom és rakoncztalan irigységgel törölget ki minduntalan egy-egy nemzedéket a késő maradék elől. De az örményt ki nem törölhette, mert ez híven megtartotta a Luszávorics „fentartó“ tanait. — Idegen, mostoha kezek kormányoznak ugyan Örményországban; de reményleni lehet, hogy ez a rokonszenves, mívelt nép-elem, mely Keleten a civilizáció hordnoka, nemsokára kivívja szabadságát. Hiszem a feltámadást! („Armenia“ 1889 évfolyam, 133—136 lap).

3. Fejezet. A kivándorlás és a beköltözés.

A Pákráduni uralkodó-ház tönkrementése, Áni főváros elpusztulása és a Rubenisták ciliciai királyságának eltörlése után az örmény nemzetnek egy jelentékeny része (körülbelül mintegy 3000 család) — Jó-Sándor moldovai fejedelem (1402—1435) alatt Moldovába költözött. . . Mint más helyütt, úgy itt is, mielőtt Moldova földjére léptek, az ország fejedelmével egyezséget kötöttek és csak több kiváltság megszerzése után mentek be az országba, hol erkölcsük, magukviselete, szorgalmuk és a kereskedésben tanúsított ügyességük miatt szíves fogadtatásban részesültek. Hét városban telepedtek le. Moldovában az örmények városaikat, templomok, nagy épületek, és kereskedelmi állomások által kiemelték úgy annyira, hogy kevés idő múlva jó hírnevet szereztek maguknak, nemességet nyertek, meggazdagodtak és nagy földbirtokoknak urai lettek. . . De mivel 1668-ban egy Henkul nevezetű egyén, a moldovai fejedelem ellen fellázadva zavargásokat idézett elő — és a következő évben a törökök is a régi Lengyelország Podolia tartományának Kameniec¹⁾ megerősített városát megtámadták, a moldovai örményeket is nagyon sok szerencsétlenség érte: közülök sokan életüket veszítették,

mások vagyonuktól fosztattak meg. Azok, kik életben maradtak, látva az ország pusztulását és a tartós zavargást, hogy a végveszélytől megmeneküljenek és csendes életmódhoz juthassanak, az erdélyi hegyekre futottak.

Igy tartozkódtak majdnem három esztendeig; de mivel ezen idő alatt egyszer sem kínálkozott kedvező alkalom a visszatérésre (Moldova), az akkori erdélyi fejedelemhez, I. Apafi Mihályhoz fordultak.

Ez a bölcs fejedelem, kinek tudomása volt az örmények szorgalmáról és ügyességéről, mivel országában a kereskedelmet virágzó állapotba akarta helyezni, szívesen megengedte nekik, hogy Erdélybe jöhessenek és itt szabad kereskedést üzhessenek. Előbb Csikba, Gyergyó-Szent-Miklósra és Beszterczére költöztek.

Kezdetben az örményeknek azon városokban, a hol laktak, birájuk volt; később I. Lipót, püspökük közvetítésére megengedte, hogy (a mostani Szamosújvár) várost építsenek. Ezután Erzsébetvároson kezdettek maguknak lakházakat építeni. Később mind a két város a szabad királyi városok sorába vétetett fel: kiváltságot kapott III. Károly királytól és az erdélyi fejedelmektől. Szamosújvár város szabadalmi okmánya 1726 október 17-én adatott ki; Erzsébetváros pedig 1738. május 10-én nyert szabadalmat, mely 1747. febr. 27-én ismét megerősített és közzétetett... Most az örmények különböző lakó helyeikről lassanként ezen két városba gyűltek össze. Ezen városokban az örmények külön törvénytörvényt alapítottak; a törvénykezés történhetett örmény nyelven, és csak akkor, midőn a per magasabb forum elébe került, folytatták azt latin vagy német nyelven. E városok tanácsa 12 személyből állott; a hivatalnokok mind örmények voltak.

Az isteni szolgálatban megtartották saját nyelvöket és nemzeti szertartásukat kevés változtatással; és hogy ezen szertartás változatlanul megmaradhasson, azt Velenczében ki is nyomatták (1825). Négy plébániájuk van; a szamosújvári, erzsébetvárosi, a gyergyó-szent-miklósi és a csik-

¹⁾ A hazai derék Gámenczi család e várostól nyert nevezetet. A vég czi, tzi, megfelel a magyar *i* képzőnek; így lett a Petele helységnevből is a Petelei örmény családnév.

szépvízi. A fent említett egyházakon kívül a velencei mechitharistáknak van Erzsébetvároson egy filialis házuk. („Armenia“ 1888. évfolyam 121—123 lap).

4. Fejezet. A magyar-örmények.

Nemzetiségi bajaink sivár pusztaságában — mondja Donszki Lukács, a káransebesi polg. leányiskola derék igazgatója — ime egy jóleső, kis oázis, melyen szemünk nyugodva megpihenhet; egy nép, melynek külön áspirációi, vágyai nincsenek; mely nyelvben, érületben, szokásban és nemzeti jellegben a magyarral egészen egybeforrt. Egy nép, mely a többi nemzetiségeknek követendő példát adott arra, hogy a magyar földnek, mely őket kebelén táplálja, mivel tartoznak. Megérdemli tehát, hogy érdeklődésünk, figyelmünk juttassunk neki is egy parányit.

Jó Apafi Mihály uram országlási tényeiből alighanem az volt Erdélyre s a kapcsolt részekre nézve a leghasznosabb, hogy e sokat szenvedett, moldvai fejedelmektől kizsarolt, török, tatár csordák elől menekülő, maroknyi kis népnek (3000 család) menedéket adva, 200 évvel ezelőtt Erdélybe letelepítette.

Az ásszimilálódásra, a polgárosultságra kitünően rátermett nép nyomán lendületet vett csakhamar a kereskedelem, terjed ennek kapcsán a jólét és vagyonosodás. Alapját rakva ma is virágzó, két szabad királyi városnak: Szamosújvárnak és Erzsébetvárosnak, s két nagy helységnek: Gyergyó-Szent-Miklósnak és Szépvíznek, — mint megannyi köpüből rajokat bocsátottak egész Erdélybe. Ha nem forgácsolják szét erejüket, ha nem szélednek el Magyarország keleti megyéibe, majd az Alföldre, a Bánságba, sőt még a felvidékre is, hanem kompákt tömegekben Erdélyben érvényesítik azt a jótékony hatást, mit ők a polgári társadalomra mindenkor gyakoroltak: hazánk e veszélyeztetett pontjain a magyarság ügyének is több szolgálatot tehetek volna.

Volt idő, különösen a 18-ik század második s a 19-iknek első évtizedeiben, midőn kezükben tartották, még a bányászatot sem véve ki, Erdély kereskedelmének, for-

galmának, üzleti vállalkozásainak az összes szálaít kezdve a Székelyföldről — nyugatnak le, egész Nagyváradig és Aradig.

Mint magyar érzelmű nép, a szabadságharcz alatt és után nagy veszteségeket szenvedett. Két virágzó telepét, Szamosújvárt és Erzsébetvárost megsarczolta az ellenség: feldulta boltjait, tárházait vandál módra kirabolták. Az abszolutizmus megfosztotta őket — mint kegyvesztetteket — eddig élvezett régi kiváltságaiktól. 1867-ben hangya-szorgalommal elülről kezdtek bár újra, de régi jelentőségükre szert nem tehettek többé. Újabb időben, hódolva a magyar társadalomban felkapott divatnak, az ország mérhetetlen nagy kárára, otthagya a polgári foglalkozást, a tudományos pályán, a hivatalok büroiban keresnek ők is boldogulást.

Vámbery, a keleti népek és viszonyok alapos ismerője, az örmények szellemi képességeiről, erkölcsi tulajdonairól igen elismerően nyilatkozik; első helyre teszi kelet összes népei között s megjelöli, mint olyat, melyre Ázsia civilizációjának nagy munkájában elsőrendű szerep vár.

Hazai nemzetiségeink közül, még a németet sem véve ki, a modern értelemben vett civilizációra, munkára és polgári foglalkozásra egy sem oly rátermett, mint az örmény. A polgári erények: a kitartó munka, a takarékosság, a közügyek iránt egész az áldozatkészségig terjedő meleg érdeklődés — bőven megvannak nála. Ott van mindenütt, hol közérdekben tenni, propagandát csinálni, ágitálni kell. Polgári és demokrata érzelmeit, szokásait még akkor sem vetközi le, ha magas állásban van, ha előkelő hivatalt visel. Családi életet él a szó legszorosabb értelmében; nejét gyöngéden szereti, gyermekét kitünően és jól neveli. Ha mindehhez hozzáveszszük még azt is, hogy nála a vallás nem külső forma, hanem belső meggyőződés, hogy embertársai iránt melegen érez, hogy filantrop és emberszerető: elmondtuk körülbelül mindazt, mit számlájának javára lehetne írni. Hibája, szángvinikus vérmérsékleténél fogva az indulatoság, a hirtelen cselekedet, hogy középútat nem ismer, hogy a szerencse napjaiban hamar elbizakodik, sőt dicsekszik; a megpróbáltatások idejében pedig könnyen elcsügged, két-

ségbeesik. E lelki állapot azonban nem sokáig tart nála, mert mint a földhöz vágott labda — felszökik, talpra áll megint.

E faj a régi keleti népekkel, az assyrok-, babyloniaiak-, perzsákkal és médekkel egy idős; Örményországban az Ararát tövében, az Eufrat vize forrásainál, az Áraksz és Kur folyók között ősi tisztaságában maig is feltalálható, ezen árja eredetű történeti népnek a sarjadéka. Ősünk Hájk vala, kiről az örmény monda azt regéli, hogy Nimródot, a bibliából is jól ismert babylóni hőst, ki az örmény felföldre is ki akarta terjeszteni hatalmát, nyílt csatában nyilazva lelötte. Hájk azt a szerepet játssa az örményeknél, mint nálunk Árpád, azaz honszerző, honalapító. Róla nevezik az örmények hájk-nak magukat; fiáról Ármenágról maradt fönn az ármeniai, az örmény név. Utódai közül: seregekkel egymagában is megküzdő, óriás erejű Váhákén említendő, ki Dárius Hystaspes perzsa királynak Örményország meghódítására kiküldött hadseregét diadalmasan visszaverte. Macedoni Nagy Sándor, a többi előzásiai országokkal együtt Örményországot is meghódította.

Nagy Sándor világbirodalmának szétesése után Árság alkotta újra az országot; utódai, árságuni név alatt ismeretesek. Ezek közül Tigránész a legnevezetesebb, ki miként Nabukodonozor, vagy Cyrus, egykor egész Elő-Ázsia fölött uralkodott, s kit a meghódított népek, királyok királyának neveztek. Veje, Mithridátesz, pontuszi király révén harczba keveredett a rómaiakkal. Megemlítendő még Nagy-Konstantin kortársa, Tiridátesz, kinek uralkodása alatt az örmények a keresztény hitre tértek. Világosító-Szent-Gergely volt az az apostoli buzgalmú férfiú, ki előbb a királyt, utóbb pedig az egész örmény nemzetet a keresztény hitre térítette. A nemzet pátronusaként maig is tiszteli őt az örmény nép. A szászánida perzsák az ötödik század elején véget vetettek Örményország függetlenségének.

A Mámigonián-nemzetség volt az, mely szervezte és harczba vitte a perzsa elnyomók ellen az egész országot; 12 évig, 414—426-ig tartott a szabadságért és keresztény vallásért vívott harcz. Önfeláldozó, hősi jelenetekben oly gazdag, hogy valóságos éposz; mását kevés nép történeté-

ben lehet feltalálni. Az idősb testvér Vártán, nemzeti vértanúként 20,000-ed magával elesett bár az öldöklő harcban, de öcsce Váhán végre is kivirta az ország függetlenségét. Róla jegyezte fel az örmény történelem, hogy egy alkalommal Jerizá falu mellett 300-ad magával egy 6000 főből álló perzsa hadsereget megszalasztott. Utódai, a „Mámigonok“ 4 századon át uralkodtak a szabad, független ország fölött, míg az arabok a 9-ik század elején azt el nem foglalták.

Félszázadig tartó elnyomatás után egyszer és utoljára kivirták az örmények függetlenségüket; e független rész azonban csak Kis-Örményországra szorítkozott; sokkal kisebb és jelentéktelenebb arra, hogy a mohamedán népek ostromának sokáig ellenállhatott volna. A kereszties háborúk idejében, míg az európai fejedelmekkel szövetségben lehettek, még jól ment minden; később azonban, mint egyedüli keresztény állam azon a vidéken — szeldzsuk, török, tatár népek zsákmánya lett 1300-ban. Utolsó nemzeti királyuk V-ik Leó, számkivetetten Párizsban halt meg 1319-ben.

Ettől az időtől kezdődik az örmény népvándorlás a világ mind a négy tájéka felé. Ekkor vált ki az anyaországból az a kis csapat is, mely előbb a Krimfélszigeten, utóbb Bessarábiában, Havasalföldön, Moldvában telepedett meg s mely végre hazánkban, Erdélyben talált nyugalmas otthonra.

E szabadságszerető, nem hétköznapi szellemi és erkölcsi tulajdonok fölött rendelkező, polgárosult, munkás nép, mely nem egy író, államférfi, Kis Ernő és Lázár Vilmos tábornokokban pedig két vértanút is adott a magyar hazának, megérdemli, hogy viszontagsággal teljes multjának emlékein . . . néha így elmerengjünk.

*

A „Szolnok-Doboká“-ban ezt olvassuk: Az örmények jó magyarok, praktikus üzletemberek, vendégszeretők tetőtől-talpig. — A kinek útja Szamosújvár és Kérő felé vezet, az nézzen be mind a két helyre, kedves helyek azok; a városnak barátságos népe,

a fürdőnek gyógyítóvize van. („Armenia, 1888. évfolyam, 218 lap).

*

Vajna Károly, ki jól ismeri az örményt, mert sokáig lakott közöttünk, ezt mondja: Az örménynek a magyarral közös erényei: az őszinteség, minden jó- és szépért való lelkesedés, vallásosság, lángoló hazaszeretet és vitézség. Hibái: a visszavonás, az urhatnáság, az a bizonyos szalmaláng. („Armenia“ 1895. évfolyam, 127 lap).

*

A felejthetlen emlékü Teleki Sándor gróf pedig ezeket mondja: Nemcsak rokonszenvvel, de szeretettel viseltetem az örmény nemzet iránt. Annyi sok emlék köt egyeseihez gyermekségem óta; annyi sok jó barátom, jó emberem van közöttük és olyan jók voltak mindig irántam, különösen áldott jó anyám iránt, míg én a száműzetésben voltam, — hogy csak is elismeréssel, hálával köszönhetem meg irántunkí részvétöket. (Ezeket a megbecsülhetlen, drága sorokat ezen munka írójához intézte a nagy Teleki Sándor gróf. L. „Armenia“ 1887. évfolyam, 159 lap).

*

Az örményben sok a kereskedelmi szellem; mindent megvesz és elad. Az örmény kivétel nélkül katolikus (tudtommal csak két család van az egész országban, melyek az ev. ref. egyháznak hivei) s mint ilyen erősen conservatív; mélyen vallásos, nem káromkodik, a templomot szorgalmasan látogatja, papját tiszteli és tanácsát elfogadja. Az örmény kereskedő ékességei: becsület, igazság, munkáság. Minden perczét úgy igénybe veszi a kereskedés, hogy alig marad ideje az üdülésre. Ha elvállalt kötelezettségének eleget tenni nem képes: eladja felesége ékszereit, megfosztja magát mindenétől, hogy — becsületét megóvja.

*

Az örmény gazdag kedélylyel megáldott nép... és legközelebb való hozzánk ez ország minden nemzetiségei között. A magyar szívesen látta e nép fejlődését, elősmerte kiválóan bő humorát és vidám, ángolos kedélyét, mely

máskülönben e csendes, feltűnést kerülő népfajt jellemzi. Történeti multja iránt viszont természetesen az érdeklődés. Résztvettek minden örömnünkben és szomorúságunkban, évszázadok óta, s e kevert nyelvű hazában háromszázad év óta azon kevesekhez tartoznak, a kik soha akkor, midőn súlyosan nehezedett reánk az Isten keze, — nem hagytak el gyászunkban. („Kolozsvári Közlöny“ 1886. nov. 21. 267 szám).

II. Cikkely.

Ethnographia — Néprajz.

1. Fejezet. Az ethnographia jelentősége és tárgya.

Jelszó: Nekünk magyaroknak föltöbb üdvös egyrészt a velünk egy monarchiai kötelekben élő különféle népfajoknak egyediségével részletesen megismerkedni; másrészt a kerek földnek mind a nálunknál nagyobb, előrehaladottabb, mind kisebb és elmaradottabb, nemzetei világába bepillantani. Ez tanít meg bennünket saját értékünknek helyes megbecsülésére, feltár előttünk sok, reánk váró feladatot s megszüntet sok előítéletet!

Jókai Mór.

Minden ismeret — mondja Kuun Géza gr. — engesztelést szerez és kibékít; a természettudományi ismeret a természet törvényeivel, a történeti az emberi dolgok menetével, a bölcsészeti a világrenddel békéltet meg s a néprajzi ismeret az egyes népfajokat hozza közelebb egymáshoz. Ugyanazt az országot lakó népfajok ethnographiája megmutatja nekik a százados együttlét összekapcsoló mozzanatait, azon kölcsönös hatásokat, melyeket egymásra gyakoroltak s a melyek őket bizonyos pontig szokásaikban egymáshoz hasonlóvá tették. Az ethnographiai ismeretek népszerűsítése tehát minden bizonynyal a politikai békéltetés egyik jelentékeny tényezője. . .

Az a szép felhívás pedig, mely több író, tudós és érdeklődő aláírásával jelent meg akkor, midőn a „Magyarországi néprajzi társaság“ alakulóban volt, ezen tanulmányok körét így határozza meg: „A hazai népfajok eredete és alakulása, fejlődése és vegyülése, állapota és viszonyai, ethnikus jelleme és anthropologiai jellege, a néplélek és népélet nyilatkozatai és tárgyai. Ide tartoznak tehát: hagyomány és monda, babona és ráolvasás, szokások és erkölcsök, életmód és foglalkozás, építkezés és berendezés, butorok és eszközök, ruházat és díszítés, zene és költészet, táncz és játék, népünnep és mysterium, gondolkodásmód és tájszólás, szólásmód és közmondás, népmese és találos mese, népdal és rege . . . az ország lakóinak testi mivolta.“

2. Fejezet. *„A magyar korona alá tartozó föld valóságos ethnographiai mozaik.“*

Hunfalvy Pál, az ethnographiai társaság alakuló közgyűlésén (1889. ján. 27-én) a többek között ezeket mondotta: „Az az erkölcsi parancs: ‚Ismerd meg tenmagadat‘ már régóta érvényben van; de ugyanez a szabály társadalmi téren csak újabb időben kezd felhangzani és igyekszik érvényesülni. Ennek követésére, alkalmazására alig található valahol jobb talaj, mint éppen nálunk, a magyar korona alá tartozó földön, mely valóságos ethnographiai mozaik. Eddig ebben a mozaikban inkább csak a különbségeket néztük, a melyeknél fogva olykor el is huzodtunk egymástól. A néprajzi társaságnak feladata lesz nemcsak ezeket a különbségeket kiemelni, tudományosan földolgozni és másokkal közölni, hanem mélyebben fekvő pontokat is napvilágra hozni, melyek arra indíthatnak bennünket, hogy ne huzzunk szélylyel, hanem vonzódjunk egymáshoz (Tetszés), melyekből meggyőződhetünk, hogy mindnyájan akármilyen nyelvűek legyünk is, egy hazának gyermekei vagyunk (Élénk éljenzés). Reméli — úgymond — hogy a néprajzi társaságnak egyik és főeredménye az lesz, hogy elő fogja mozdítani a különböző népfajokban a haza szeretetét

(Helyeslés) és az egymáshoz való kölcsönös vonzódást. (Élénk helyeslés).

3. Fejezet. *A jó tündér és a világgá ment örmények.*

Sok évvel ezelőtt olvastam — mondja dr. Wlilocki Henrik — egy ind mesében valami csodafáról, melyet egy hatalmas óriás ugyan kitépni akart, de azt semmikép sem bírta. A fa helyén maradt ugyan, de az óriás hatalmas rázása folytán sok, de sok levelet hullatott. Ezen leveleket felkapta a forgószél és elszórtan a világ különböző helyeire vitte. De a csodafának csodalevelei lévén ezen elszórt levelek, egyenként — ott, a hová a szél őket letelepítette, fatörzs nélkül is tovább virultak, sőt még gyümölcsöt is természetek. E gyümölcsből aztán újabb csodalevél termett. De a csodafa maga sinlő állapotban volt; mert azóta a hatalmas óriás gyakran megrázta; a világgá hányt levelek is, ámbár szaporodtak, szaporodtak, még sem tudtak igen boldogulni. Jött aztán egy jó tündér, összeszedte mindezen csodaleveleket és haza vitte, hol a csodafához hozzáillesztette. S lám! most már oly hatalmas lön a fa, hogy azóta az óriás hozzá közeledni sem mert. . .

Valahányszor csak az „örmény“ szót hallottam, mindig eszembe jut ezen esetöredék. Megrögzött az agyamban, nem menekülhetek tőle. A csodafa, Örményország; a szétszórt csodalevelek: a világgá ment örmények, kik ősi hazájuktól távol is szaporodnak, gyarapodnak — úgy, a hogy. A hatalmas óriás? Azt már tudjuk, hogy ki az! De hol van a jó tündér? Mikor jön az? Soha, de soha! De azért létezik az a jó tündér mégis, s majd egykor talán új és hatalmas virulásra segíti a most silylő csodafát: Örményországot! Az a jó tündér minden örmény hajlékban láthatatlanul él; de azért működését mindenki láthatja, a ki észreveszi azt a szellemet, melylyel az örmények, mint a csodafa csodalevelei, mindenütt a nagy világon hűségesen ápolják ősrégi tiszteletreméltó hagyományait, szokásaikat, nyelvüket.“ („Armenia“ 1893 évf. 244 lap).

4. Fejezet. *Ápoljuk az örmény hagyományt.*¹⁾

Eljöttem a hazai örménység e nevezetes fővárosába, hogy meglátogassam kedves barátomat, az „Armenia“ nagyérdemű szerkesztőjét, s hogy eleven impressziókat és becses tanulságokat nyerjek örményeink életéről.

Ez élvezetes hangverseny rendkívül kedvező alkalma arra csábitott engemet, hogy pássziv szerepemből kilépve megkérjem e kiválóan díszes közönséget, méltóztassék megengedni, hogy gyönyörködését néhány percze megszakitva, nem élvezetes, de jelentős tárgyú, igen rövid, szerény, hevenyészett előadásommal vegyem igénybe becses figyelmöket, a melyet állandóbban óhajtanék irányítani a hazai néprajzi tanulmányok érdekes, fontos és sürgős voltára.

Hogy a magyar nemzet oly sok csapás után is — ezer éve — meg nem törve, de meg sem fogyva, él e hazán, hogy a történelem mostohasága mellett is nem maradt el az emberiség haladásától és biztosított léggjoggal, nagy élet-erővel lépi át a második évezred küszöbét: ennek egyik titka a nemzeti geniusz azon vonzó, bekebelező ereje, a melylyel a többi hazai népek minden kiváló, nemesebb elemét válogatott egyéneiben magához vonta, magába olvasztotta. És így bekebelezett egy egész népet, egy számban nem nagy, de intelligentiában gazdag és vagyonban sem szegény tömeget, a melynek számos jeles sajátsága igen üdvösen kiegészítette a magyar temperamentum némely fogyatékát.

Hazai örménységünk, ez a nagy nyereség, a melyet mintegy kárpótlásul kaptunk a Gondviseléstől a török pusztítások után.

Közmondássá vált az a röpke szó, hogy az örmény magyarább a magyarnál. Mit jelent ez? Azt, hogy

¹⁾ Ezt a nagybecsű felolvasást, melynek minden egyes szava drágagyöngy, minden mondata megezáfolthatlan igazságot fejez ki, — Szamosújvárt a dalzene egyletnek 1891. decz. 26-ikán tartott hangversenye. alatt tartotta dr. Herrmann Antal a tudós ethnographus, kinek páratlan ismeretei iránt a külföld is nagy elismeréssel adózott.

míg a fajbéli magyar természettől és ösztön szerint magyar, addig az örmény, egyenkint és egyetemesen magyar öntudatos és meggyőződésből, szabad választásból, hazafias rokonszenvből és a szülőföld iránti kötelességből, kivétel nélkül megmagyarosodván a magyar kultúrának mindenütt hatásos örse, és annyiban is magyarabb a fajbéli magyarnál, hogy soha más népbe bele nem olvad.

A magyar nemzeti politika és kultúra tekintetéből nagy fontosságú postulatum, hogy örménységünk közgazdasági és kultur-érdekeit hatásosan előmozdítsuk. Nagy előnyünk az, hogy hazánk sok fajú és néha centrifugál törekvésű népei közt hivatkozhatunk egy ősi kultúrával bíró, kivétel nélkül intelligens, életerős egész népre, a mely praegnans faji jellegét nagyjában megőrizvén, gondolkodásban és érzületben, kultúrában és közéletben a legszorosabban simult a nemzettesthez.

A magyar kultúrának specialis feladatai közé tartozik, és ez köteles adója az emberi civilizáció iránt, a melyet ez minden kulturnéptől jogosan és feltétlenül elvár, hogy a haza területének jellemzetes sajátosságait tanulmányozva értékesítse a maga haladása és az általános tudomány javára. Hazánkknak ilyen nevezetes specialitása (és egész Nyugaton csak nálunk) az örménység, a mely itt virágzó, külön községeket alkotva, nagy nemzetgazdasági és kulturai tényezővé lett. Rendkívül fontos és érdekes momentumok az általános tudományra nézve: az örmény nyelv és irodalom, ethnographia és história. A mi kultúránk feladata, hogy ezeket tanulmányozzuk, s a legmagasabb szempentű tanulmányozásukra alkalmat adjunk. Méltán mulasztásnak nevezhetjük, hogy egyetemeinken nincs docense az örmény nyelvnek és irodalomnak, hogy a budapesti keleti tanfolyam nincs tekintettel az örményre. És nem tekintve a nemzeti politika opportunitási érdekeit, a nemzeti kultúrának egy igen becses, jótékony hatású gyarapodása volna, ha pl. e nemes város ifjúsága magasabb rangú tanintézetben bizonyos egészséges, szerves fejlődésű örmény szellemben nevedkedhetnék a magyar geniusz számára.

Érintettem feljebb, hogy az örmények magyarsága épen azért bir egészen kiváló és számarányukat messze meghaladó értékkel, mert örmények. Nem habozom nemzeti érdeknek nevezni azt, hogy az örmények, épen mint ilyenek, a legjobb magyarok. Ebből önként következik, hogy úgy a magyar nemzetnek, mint önmagunknak érdeke hiven ápolni mindazt, a mi őket, mint a legjobb magyarokat, örményekké teszi. Ez főkép a nyelv, az ősi szokások, a hagyomány.

Az örmény nyelv a legősibbek egyike s a nyelvtudományra nézve is a legnagyobb fontosságú. Nem él nép Európában, a mely régibb kulturával, történelemmel, irodalommal dicsekedhetnék; szép nemzeti szokásaik mindannyian jelentőségteljesek, humánusok, tiszták. Nincs meg bennök a primitív állapot barbársága, a káros babona sötét árnya. Patriarchális életmódjuk a családi erények szentélye. Szájhagyományaik tünedezőben vannak, de még mindig igen gazdag kincseit őrzik az ősi emlékeknek.

Legyen a mi derék, mívelt örménységünk a civilizáció előharczosa, maradjon meg a legjobb magyarnak, de e mellett ne szünjék meg örmény lenni. S mind a három tekintetből ápolja multjának emlékeit, mívelje az emberiség őskorába visszanyuló erős és gazdag nyelvét, gyakorolja szép, ősi szokásait, ápolja kegyelettel hagyományait s őrizze azokat nemzeti ereklyeként.

Mert sajnos, még pedig az imént elsorolt mindhárom tekintetből, hogy mindez kezd itt is tért veszteni, halványodni, enyészni. A mindent nivelláló általános civilizáció rohamos haladása a conservatív örményről is kezdi letörölni érdekes és jellemzetes sajátosságait. És ezeket részben fel is kell áldozni az új kor szellemének. De mielőtt kivessznének az életből, mentse meg a tudomány számára, hogy legyenek sokat mondó kétségbevonhatatlan tanúi a viszontagságos, de emlékezetes nagy és szennyfolt nélküli multnak!

És mi volna ez, a mit ekképen meg kellene őrizni a multak emlékeiből?

Ennek részletes fejtegetése már az ethnographia általános elméletéhez tartozik és nem e felolvasás keretébe. De a fővonásokat legyen szabad mégis megjelölnöm, még pedig konkrét kívánalmakban.

Figyeljék meg az erdélyi örmény tájszólás érdekes különlegességeit. Jegyezzék fel az örmény élet minden sajátosságos szokását, ünnepségét a családban és magánéletben, a közéletben és vallásban; jegyezzék fel a néphit maradványait. Irják le az örmény nyelvű meséket, mondákat, énekeket, a dallamokkal együtt; a közmondásokat és szólásmódokat; a jellemző adomákat!

Kisebb közlemények.

— Ki hogy tudja. — Elbeszélés Jókai után. — Három hónappal azután, hogy herezeg Windischgrätz a budai királyi várakban, hova minden ellentállás nélkül bevonult, sipkáját az asztalra csapva, a historiai mondat örökíté meg: „Eccoce, finita la comedia“, — a komédia tragicus fordulatot vévén, ő herezegése már Komáromvármegyében találta fel magát, a hol is az akkori csallóközi járás polgári hatóságát magas személye elé idézvén, — Aranyossy Dénes főszolgabíró jelent meg azt formaszorúleg képviselni, a császári sergek főparancsnoka előtt.

Szokás szerint jött volna egy kis obligát felkészítés: „Kegyelmes herezeg.“

»Nix ungrisch! kiáltott bele a magas úr türelmetlenül. Reden Sie deutsch!..“

Dénes bátyánknak izzadni kezdett a tarkója erre a feladatra: szónok sem igen volt ő; de nyelvmester meg épen nem volt. De hát csak elővette, a mi akaratán kívül ráragadt belőle, s kezdé a megszólításon eképp:

„Euer Durchlauft...“

Windischgrätz az orrához kapott: (a czim historice correct volt.)

„Da reden Sie doch lieber ungarisch!...“

Imádsággal üzött babona. Az „Alkotmány“ írja: Ismételten figyelmeztettük már a közönséget, hogy ostoba vagy gonosz emberek valami imádságfélét küldözgetnek névtelen levélben ismerőseinknek azzal, hogy azt az imát kilencz napon át mondják el és kilenczszor leírva küldjék el másoknak, mert ha nem, — „bünt követ el

s valami csapás éri.“ Ma is kaptunk panaszos levelet egy ilyen hülye fenyegetőzéssel zaklatott olvasónktól, a kinek a fenyegetőző azt írja, hogy „az imát a bécsi érsek kapta, ő küldte szét.“ — Nos, újból kijelentjük, hogy a névtelen fenyegetőzők vagy ostobák, vagy gonoszak; a ki pedig ilyen „imát“ kap, dobja bizvást a papirkosárba! A katolikusoknak van elég imádságuk, s nem szorulnak rá holmi obskurus pietistának, vagy babonás félbolondnak az „ima“-gyártmányára.

A papirosról. Érdekes adatokat közöl a „Magyar Nyomdászati“ a papirosról. Elmondja, mint készítették az első papirost a papyrus hánésából az egyiptomiak addig, a míg ez a növény ki nem pusztult. Rámutat a régi nyomozások eredményeire; a germán népek a bükkfa hánésát is használták papirosnak s arra jegyezték föl nevezetesebb eseményeiket és regéiket. A könyv német neve (Buch) valószínűleg származási összefüggésben is áll a bükkfáéval (Buche). A középkorban az írástudó emberiség a pergament használatához volt kénytelen fordulni. A pergament tulajdonképpen cserzetlen állatbőr, rendesen kutyabőr, a melyet előbb oltott mézszel szőrtelenítettek s azután simitás által tették alkalmassá az írásra. Hazánk törvényeit nagyobb részt erre írták, s az ügyvédi diplomát, nemesi leveleket ma is kutyabőrnek nevezik. A rongypapír feltalálásának dicsősége a kínaiaké. Még Krisztus sz. e. 123-ban találta ezt föl China egyik minisztere, Cs-Lün. A kínaiaktól a tatárok, ezektől ismét az arabok tanulták el, a kik Spanyolországba is bevitték. Az első papiros malmot azonban Holbein állította fel Regensburgban 1270-ben. Magyarországon pedig a brassói Honter János 1547-ben Azóta fából, szalmából meg egyéb hasonló anyagból is készítenek papirost; a mely azonban nem olyan tartós mint a rongypapír. Mostanában készült könyveink papirosa alig képes megküzdeni 50—100 esztendő viszontagságaival; míg a rongypapír 5-ször annyi ideig is eltartott. Legújabbban a czukornádból próbálnak papírt előállítani, s a vállalkozó yankeek valószínűleg fel fogják karolni ezt az eszmét s talán nemsokára már mi is meggyőződhetünk az új papiros minősége felől.

Chinai szokások. Chinában minden lakást az utcáról meg lehet tekinteni, mert teljesen nyitva áll. Nincs ott magánszoba, melyet el lehetne zárni, nincs ablak, melyet be lehetne csukni. A lakások egy nyitott lugasból állanak, melybe kényekedve szerint mindenki betekinthet. Ágyról szó sincs. Még a nők is kemény padokon alusznak, s fejüket egy kivájt fadarabra teszik.

Irodalom és művészet.

Háromszék-vármegye nemes családjai. Első pillanatra önkéntelenül az jut eszébe igen sok olvasónak, hogy most, a mikor külön osztályt, vagy kiváltságos rendet nem képeznek a nemesek:

mire szolgál egy olyan munka, melyben csak azok szerepelnek, a kik úgynevezett ősökkel bírnak? Megadja rá a feleletet az a sajnálatos körülmény, hogy a székelyeknek rendszeres története megírva nincs s ez a munka sok tekintetben éppen arra van hivatva, hogy becses kútffő legyen a pragmatikus történet részére. A Háromszék-vármegye nemes családjai körülbelöl 35—40 nagy ivre terjedő diszmunkán már régóta dolgozik Pálmay József szerkesztő, ki csak nem régen írta meg az „Udvarhely nemes családait.“ A most sajtó alatt levő „Háromszék-vármegye nemes családjai“ ötszáz háromszéki nemes familiának czimerét, pontos, megbízható lezármazási táblázatát fogja betürendben közölni. Az ily irányú, sablonos munkáktól teljesen eltér a „Háromszék vármegye nemes családjai,“ mert az egyes családoknál magyarázattal, történelmi fejtegetésekkel és rövid életrajzzal szolgál az író s így, mint olvasmány is élvezetes, ismeretterjesztő. Az előszót hatolykai Pótsa József v. b. t. t., cs. és kir. kamarás, Háromszék vármegye főispánja írta. A szép előszó fölött egy pompás csokatajelenet látható, melyet Gyárfás Jenő kiváló székely festőművész nagy zseniálitással rajzolt meg. Már a remek csoportozat fölkelte az érdeklődő figyelmét s a második lapon Gyárfás Győző kir. főmérnök jól sikerült székelyei sastollas főveggel, széles fringiával, fennen lobogató hadijelvényekkel fogadják az olvasót. A jellegzetes, székely stíli, tulipános körzettel kedves összhangban sorakozik a daliás ősök csapata. A kiváló ügyes kivitelű czimerrajzok szokatlanul csinos, meglepő, szép kiállítása a fejlődött nyomdai műiparról tesznek élénk tanubizonyságot.

Bán Aladár költeményei. A legjelesebb magyar katolikus költők: Csicsáky, Mindszenty, Sujánszky, Tárkányi és mások, (kiknek ismertetésével még hátralékban vagyunk) szellemileg és erkölcsileg egyaránt magasan álló, illusztris társaságából nem hiányozhatik a legújabb irodalmi korszak oly fényes, mondhatni zsenialis képviselője, mint Bán Aladár, — a Szent-István-Társulat kiadásában, (Akantisz Viktor rajzaival) a mult évben megjelent — „Áhitat szárnyain“ című előkelő kiállítású költeménykötetnek szerzője; a ki az igazi, belső alázatosság érényének korunkban annyira hiányzó és mégis oly kívánatos hangján szólal meg rövid előszavában: ... „Az életküzdelem zajában is — úgymond -- meg-megcsendült fülemben a harangok imádságra hívó hangja és az orgonának magasztos zugása... Tetszett a Magasságbeli nek engemet együgyü írődeákjává tenni... És ily szerény bevezetés után írja száznolczzvannyolcz lapon át, a szebbnél szebb költeményeket; melyek a művész stilszerű illusztrációival együtt, az imádság fölemelő hatását keltik. A legelső költeményében így foháskodik az egek Urához:

Bár nem tevé apostoloddá,
S oltári tisztéd meg nem illet,
Fölvatotott mégis papoddá
Pár percze a hit és az ihlet.

Bár együgyü elmém' sugára
 Be nem hatolhat titkaidba,
 Szívemnek egy-két holdog álma
 Neved' lelkem könyvébe írta.

Bár nem vagyok legjobbjaid közt
 S eltévedek jártomba' gyakran,
 Egy drága kéz a menny' ölen fent
 Vezérfényt ad e földi utban;
 Egy égi szó fülembé sugja:
 „Jöjj vissza, könnyeid letörlöm,
 Kit éberén tart szíve' bűja,
 Nem veszhet el az mindörökkön!”

És visszatérek újra H o z z á d,
 Kit téveteg elmém nem értett, —
 A g ő g s a szenvedély elolták
 A Tőled nyújtott égi mécses, —
 Borús lelkemben új világ kél,
 És látlak ismét T é g e d e t fent;
 Ki a homályból fölemeltél
 Engem, kiesinyt és érdemellent! . . .

Közgazdasági élet.

Az örményországi árvaintézetek és az ipar. A musí árvaintézetben készült vászonból mintákat küldöttek Konstantinápolyba az örmény patriarkatushoz, mely nemcsak teljesen meg volt elégedve a küldött mintákkal, hanem azon határozott véleményének adott kifejezést, hogy az iparnak mondott ága — miután Musban nincsenek takácsok és így a musiak kénytelenek a helyi szükségét más vidékekről pótolni, — annyi jövedelmet fog hozni, hogy abból az árvaintézet külső segély nélkül is fenttarthatja magát. — A máláthiai örmény árvák pedig a bőr-ipar terén jeleskednek; a marha-, kecske- és juhbőrt olyan szépen készítik el, hogy a patriarkha a látott mintákról nemcsak elismerőleg nyilatkozott, de sőt azokat a megvételtre ajánlotta is. — Egy harmadik árvaintézet növendékei igen jó posztot készítenek. — A konstantinápolyi „Üdvözítő“-ről nevezett árvaintézetben földművelési tanfolyamot nyitottak. . .

Czukorgyártás. A különféle édességeknek az elkészítési módja manapság már egész művészetté lett. Londonban külön laboratóriumok vannak berendezve arra a célra, a hol az édességeket vizsgálat alá veszik. Többek közt a „Lancet“ folyóiratnak is van egy laboratóriuma, a melyben az utóbbi napokban egy olyan esetre bukkantak, a mely a leggonoszabbak közé tartozik az élelmiszerhamisítások történetében. Ugyanis két gyermek valami drága, francia bonbonból evett és utána gyanús körülmények között megbetegedtek. A megmaradt czukordarabokat a „Lancet“ laboratóriumába küldték megvizsgálás végett. A vizsgálat kiderítette, hogy a bonbonokba üvegszilánkok voltak keverve, a melyek a czukornak kristályos külsőt kölcsönöztek. Mikor a szilánkokat

közelebbi vizsgálat alá vették, kitünt, hogy igen veszedelmesek az emberi szervezetre nézve, mert olyan sérüléseket okozhatnak, a melyek súlyos vérzéssel járnak. A kémiai analízis minden kétséget kizáróan kiderítette, hogy a szilánkecskák kovasavból, mészből, szódából és kevés ólomból, tehát az üveg alkotórészeiből állanak, de a bonbonokba keverve úgy tűnnek föl, mintha zselatínból volnának és valószínűleg üveghólyagok összezúzása által állítottak elő!

Mi ujság az örmény világban?

Örmény kath. érsek. Theodorovics örm. kathol. székes-egyházi kanonok lemergi érsekké nevezetett ki az elhunyt Isakovics helyére. Mindkét családnév némi módosítással szerepel az erdélyi örmények között is.

A mechitharisták kétszázéves ünnepe. A mechitharisták congregatioja az alapítás kétszázéves ünnepélyét (1701—1901 szept. 8) két napig tartotta Velence közelében levő Szt-Lázár szigetén. Első nap: vasárnap, szept. 8-án reggel 10¹/₂ órakor az érsek-abbás segédletes misét mondott. Délután két órakor nagy ebéd volt; erre minden vendég meg volt hívva. Ebéd alatt olvasták fel erre az alkalomra írott költeményeket, leveleket, táviratokat; ekkor osztották ki az alapító Mechithár arczképével ellátott emlékérmeket is. Estve fényes világítás a szigeten. Másnap 10 órakor vette kezdetét az érsekabbás elnöklete alatt az akadémiái ünnepély, melynek pontjai voltak: alkalmi felolvasások, zene és a kapott ajándék-tárgyak bemutatása. A jelenlevők között egy 140 képpel illusztrált új könyvet osztottak ki — ingyen, mely „Mechithár» czímet visel. Délben fényes ebéd, estve a szerzet-alapító Mechithár szobrának leplezése és hosszan tartó tűzijáték. Margit, Olaszország özvegy királynéja, meglátogatván a mechitharisták ezen kedvelt zárdáját, hol ő más alkalommal is oly felejthetlen órákat töltött, ezen jubileum (ünnepély) emlékére a zárdatemplom főoltára számára egy fejedelmi takarót adott. . .

Rövid hírek. Az örmény ajkú Szamuélián testvérek, kik Párisba mentek lakozni, konstantinápolyi házukat („Bághlár-bási“), mely több mint 8000 koronát ér, az ugyanazon városrészben levő örmény templomnak ajándékozták, hogy az egyház azt az ajándékozók költségén alakíttassa át örmény iskolává. — Pághes-ben 50 assyr család áttért az örmény egyház kebelébe.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

✻ Hazai krónika. ✻

A trónörökös Gyertyánffy Jenőnek. Gyertyánffy Jenő dr., a mosdosi járás (Torontálmegye) főszolgabírája, Ferencz Ferdinánd kir. herczognek, ki tavál a gyéri vadászatokon vendége volt Gyertyánffynak, — leánya születése alkalmából táviratilag gratulált a főherczognek; mire ő felsége még ugyanaznap szintén táviratilag a következőleg válaszolt: Fogadja szíves köszönetemet a kifejezett jó kívánatokért. Ferencz Ferdinánd főherczog.

Szolnok-Dobokavármege mindhárom városának (Deés, Szamosújvár, Szék) választókerületében van örmény képviselőjelölt; névszerint a deési kerületben: szamosujvár-németii Báró Dániel Tivadar, a volt kereskedelmi miniszter fia, a kormány-párt részéről, — a szamosújvári kerületben: Dr. Molnár Antal, kormánypárti volt képviselő, s az országgyűlés képviselőházának volt jegyzője (ellenjelölt nélkül), — végül a széki kerületben Dr. Fogolyán Tivadar, szamosújvári ügyvéd, a függetlenségi párt részéről.

Az orvosok és természettudósok bártfai vándorgyűlésén a szamosújvári Dr. Nuricsán József kir. kultur-technikus, „A málnásfürdői szénsavgyár“ berendezését ismertette.

Csanád-vármege főispánja: Lonovics József (néhai Hollósy Kornélia a férje) mint a lapok írják, visszavonul főispáni állásából. Állítólag a főispánt követve dr. Meskó Sándor alispán is megválna hivatali állásától.

Az erdélyrészi örmény származású tanulók közül a következők nyertek alapítványi helyeket és pedig a kolozsvári Szent-József-finevelő intézetbe: Görög Aladár, Korbuly Leo, Issekutz János. — A gyulafehérvári fineveldebe: Duducz Zoltán. — Marosvásárhelyre: Vákár József.

Az „örmény szertartású katolikus“ anyakönyvi bejegyzése. Egyik anyakönyvi felügyelő megkérdezte a belügyminisztertől, vajjon helyesen járt-e el akkor, midőn kiigazítási eljárást rendelt el oly esetekben, midőn a különböző szertartású katolikusoktól született gyermekek vallása örmény szertartású katolikus jelzéssel vezetett be. A miniszter egyetértésben a vallás- és közoktatásügyi tárca vezetőjével kijelentette, hogy a kérdéses eljárás nem volt indokolt, mert a katolikusoknak a latin és görög szertartáson kívül az örmény szertartás szerinti megkülönböztetése közjogunkban és az egyházjogban gyökeresvé, ezen szertartásnak az állami anyakönyvben való feltüntetése helyénvaló és az ekként történt bejegyzés nem kifogásolható. . .

bb

— Dr. Molnár Antal szept. 15-én tartotta „beszámoló beszédét” a városi vígadó nagytermében. Voith Miklós pártelnök megnyitván az értekezletet, egy három tagú bizottságot (Bartalis Miklós, Szongott Kristóf és Pordea Vazul) küldött ki avval a kellemes megbízással, hogy az érdeemes képviselőnket hívja meg az értekezletre. A bizottság örömmel járt el megbízatásában. . . Az értekezlet harsány „éljen”-nel fogadta a belépő képviselőt, ki az értekezleti elnök felkérésére rögtön hozzáfogott nagyszabású, teljesen tájékoztató, nagyon sikerült szép beszámolójához. Ömlött a szó beszédes ajkairól. A sok „éljen”-nek nem volt szere-száma. . . Bevezette remek beszédét és még mind tart az „éljen”! Erre egyik a nép közül: „Ha fel lehetne rakni azt a sok „éljen”-t, mely a mai beszámoló folyama alatt elhangzott, — úgy nem férne el az a legnagyobb szekérre sem!” A polgármester (Tódorfi Lukács) pedig felem fordul és mondja: „Sokszor hallottam szeretett képviselőnket beszélni: mindig szépen beszélt; de ilyen nagyon sikerült beszédet talán (?) egyszer sem mondott.” Aztán haza kísértük, de nem egy-ketten, hanem a népes értekezlet legnagyobb része. Otthon apróra meg-néztük a Papp-testvérek teljesen kész, minden kényelemmel ellátott lakályos új épületét. A figyelmes háziak (nők úgy mint férfiak) vetélkedtek egymással abban, hogy ki mutat a kedves vendégek iránt nagyobb szívességet. Megnéztük az egyik házi úr: Papp Tódor kalauzolása mellett a fürdőberendezést, a vízvezetéket, a mellék-épületeket, sőt még a külső udvart is. . . Már köszöntünk a háziak-nak, midőn egyik választó: — Mikor is lesz nálunk a választás? — Október 2-án. — Nő alig hiszem, hogy legyen az egész országban még bár öt olyan képviselőjelölt, kinek megválasztása olyan biztos lenne, mint a dr. Molnáré.

— Arra a tanácsnoki állásra, melyet eddig Tódorfi Lukács szeretett polgármesterünk foglalt el, a városi képviselőlet Duha Kristóf volt adószedő-számvevőt választotta meg. Választás napján estve a polgárok fáklyás zenével tisztelték meg az új tanácsnokot. A nép szónoka dr. Goposa Jakab városi orvos volt, ki szép beszéddel üdvözölte az új senatort. De alig végezte be ünnepelt szép, köszönő beszédét, midőn a nép közül előlépett Osztian jogász, az ifjúság megbizottja, ki az új tanácsnokban egykori volt tanítóját üdvözölte. Duha erre a csinos beszédre is igen talpraesett választ adott. Elmondotta többek között azt, hogy annak idején igyekezett a tudományok elemei mellett tanítványai szívébe a jónak eszméjét, a háladatosság erényét és a hazaszeretet érzetét beplántálni. És ime nem hiában fáradozott; mert a háladatosság már termi édes gyümölcsseit. Végre arra kérte az ifjúságot, hogy alkalom adtával kövesse is azokat a jó tanácsokat, miket gyermekeivökben fogékony keblük befogadott. Azután a haza életésével befejezte sikerült rögtönzött beszédét. Erre a nép eloszlott; de a vendégség, mely az nap délben vette kezdetét, tovább folyt: a lakoma, zene eltartott másnap reggelig. . . Duha Kristóf senator személyében eszes, munkabíró, szorgalmas, pontos, előzékeny, szolgálatkész tisztviselőt nyertünk, ki ezen minőségben — bizton reméljük — hogy még több szolgáltatást fog tenni szülő-városának. Így legyen!